№ 3 (18)

Листопад — грудень 1996 р.

Реєстраційне свідоцтво
ТР № 145

Газета заснована
у квітні 1994 року

Дзвони Лемківщини

ЧАСОПИС КРАЙОВОГО ТОВАРИСТВА «ЛЕМКІВЩИНА» В УКРАЇНІ

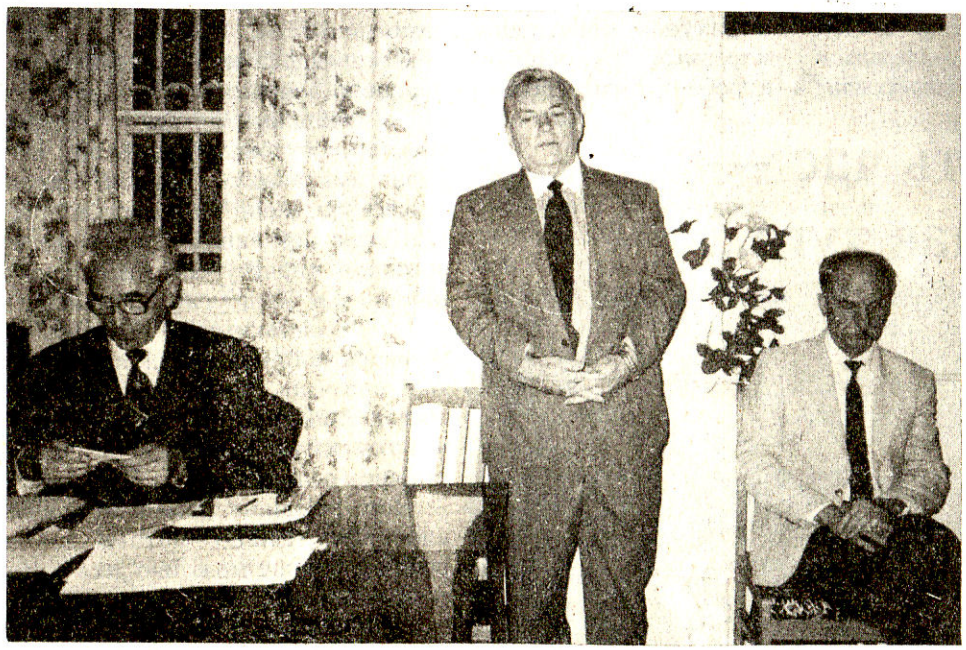

На світлинах: Голова Світової Федерації Лемків, професор Іван Гвозда у світлиці товариства «Лемківщина».

Цей, ніби-то на перший погляд, жартівливий афоризм є насправді закодованою формулою життєдайності не такого вже й малого за чисельністю люду розсіяного по Польщі, Україні, Південній і Північній Америці, Австралії. Долучимо сюди поклик людської душі. Він максимально відкритий для спілкування. Не ідеалізує сучасну діаспору. Має власний критичний позір на стан лемківського руху в Україні, Польщі, Словаччині і США. Живе болями України. Дивиться на світ з позицій

ХРОНІКА НОВИН

18 травня. Лемківська громада села Синява Збаразького району на Тернопільщині відзначила 50-річчя депортації українського населення з Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя. Спогадами поділилися переселенці

Львова і Самбора. У Тернополі 22 вересня він відвідав виставку «Дзвони Лемківщини» І.Мердака в Художньому музеї. В світлиці «Лемківщини» відбулася зустріч гостя з головами районних Товариств та осередків, членами правління обласного та міського

Цей, ніби-то на перший погляд, жартівливий афоризм є насправді закодованою формулою життєдайності не такого вже й малого за чисельністю люду розсіяного по Польщі, Україні, Південній і Північній Америці, Австралії. Долучимо сюди автохтонів Словачинни та Закарпаття. Дивує недолугість сучасного політичного істеблішменту, який вперто відвертається від проблеми депортованих українців: лемків, холмщаків, підляшців, надсянців. Або взагалі не звертає уваги на це питання, або демонстративно старається їх не помічати, як це робить Польща.

поклик людської душі. Він максимально відкритий для спілкування. Не ідеалізує сучасну діаспору. Має власний критичний позір на стан лемківського руху в Україні, Польщі, Словаччині і США. Живе болями України. Дивиться на світ з позицій загальнолюдських цінностей: християнський обов'язок кличе допомагати ближньому і ти зобов'язаний, допоки можеш, це робити.

У складних умовах, часом у режимі повної заборони діяльности, формувалася Світова Федерація. На різних рівнях відстоювали і відстоюють її члени права лемків-українців. І

ВОЛОДИМИР СТУПІНСЬКИЙ

«Вшитки лемки, зийдмеся до купи!»

Під знаком відродження, а рівночасно й здобуття справедливих прав народу — вигнанця, проходить 1996 рік-рік трагічного 50-го ювілею депортації. У його рамках лемківська громада Тернопілля робить багато. За словами Олександра Венгриновича — голови обласного товариства, тільки цього року в десяти населених пунктах області було організовано і проведено відповідні акції на відзначення депортації, організовано нові товариства на місцях, відкрито пам'ятні знаки тощо. Такі заходи гуртують людей, викликають зацікавлення до своєї минувшини. Завдяки зусиллям товариства за відстоювання прав переселенців взялася і обласна державна адміністрація, розробивши програму заходів щодо захисту прав переселенців з теренів Польщі у 1944-1947 рр.

Найгостріше стоїть проблема про надання переселенцям статусу депортованих. Наші державні чинники мусять вирішити її на рівні Верховної Ради й Кабінету Міністрів. З цією метою та підготовкою до II-го Світового Конгресу прибув в Україну голова Світової Федерації Лемків проф. Іван Гвозда (США).

Цікавою і невимушеною була зустріч лемківської громади усієї області у неділю 22 вересня ц.р., яку представляли голови або їх заступники з районних товариств та активісти з цією, безперечно, видатною особистістю нашого часу. Політолог Іван Гвозда не заангажований ніякою ідеологією, окрім однієї-ідеології захисту прав людини. А оскільки він патріот-лемко, то передусім, захисту прав лемківської громади. Як вчений, з висоти свого інтелекту дає чіткі, науково виважені сентенції, як людина-емоційно, чутливо сприймає світ і відгукується на

в тому, що світ сприйняв і визнав Україну як державу — частка політичної діяльности Федерації. Через акти протестів, заяв до амбасад, урядів колишньої радянської України, Польщі, від Сенату США до найвищих чинників ООН — далеко не повний перелік дій лемківської громади у діаспорі. Окрім цього — культурно-освітня, релігійна, наукова діяльність: випуск часописів, відкриття шкіл, виховання молоді у «Пласті». Дуже шкодує проф. Іван Гвозда, що досі не вдалося здійснити вельми потрібну справу — організувати при Гарвардському Університеті Інституту лемкознавства.

Ми маємо велику нагороду від Бога, проникливо говорить проф. Гвозда, що дав нам життя у годину відзначення 1000-ліття хрещення Руси-України. І ще (як ліричний відступ від хроніки) треба було бачити очі присутніх на зустрічі лемкинь, які слухали поважного гостя, коли він дякував їм за виховання української молоді. Бо хіба ж не молоді відстояли Незалежність у 1991 році, наблизили час прийняття Конституції, не підняли престиж України як спортивної держави в Атланті.

Лемківська світова громадськість у наступному 1997 році, має намір зробити ще один великий поступ: через документи II-го Світового Конгресу Лемків довести світові, що ми не просимо, як рівноправні громадяни сучасного світу ми вимагаємо визнати наші елементарні людські права. Там, де йдеться про права лемків — кордонів нема! Світ має знати — над нашим народом було вчинено геноцид.

ХРОНІКА НОВИН

18 травня. Лемківська громада села Синява Збаразького району на Тернопільщині відзначила 50-річчя депортації українського населення з Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя. Спогадами поділилися переселенці. Концерт підготували їх внуки і правнуки. На зібранні створено осередок Товариства «Лемківщина».

3 червня. Обласний фестиваль лемківської пісні відбувся у Тернополі в залі філармонії. В ньому взяли участь народні художні ансамблі з Чорткова, Хоросткова, Теребовлі, Підволочиська і Тернополя.

9 червня. Лемки-переселенці села Малі Води Теребовлянського району відзначили 50-річчя депортації.

16 червня. В пам'ять 50-річчя депортації в селі Кут-Товсте Гусятинського району відкрито і освячено Пам'ятний Хрест.

23 червня. У містечку Микулинці Теребовлянського району відбувся вечір спогадів, присвячений 50-річчю депортації. Місцеві аматорські колективи та виконавці дали концерт.

30 червня. 50-річчя депортації відзначено в селі Жовтневе Тернопільського району. Перед краянами виступив з концертом хор «Конар Лемківщини». У забаві взяли участь всі присутні.

6 липня (субота). Тернопільське міське Товариство «Лемківщина» провело свято Івана-Купала (собітку) в приміському селі Петриків. Організацію свята взяли на себе п.Іванна Гуцал. Забава біля великої ватри на околиці села закінчилася опівночі.

18 липня. Шість автобусів з членами Товариства «Лемківщина» виїхали з Тернополя на міжнародне свято лемківської культури «Ватра-96» в Ждині (Польща). На святі виступали народні художні колективи з Хоросткова, Чорткова, Монастириська, Теребовлі та «Вертеп» з Тернополя.

1 вересня. У Львові проходило засідання Крайової колегії Товариств «Лемківщина» в Україні. Проф. Іван Щерба, Орест Чабан, Ілля Чулик (Львів), доц. Степан Криницький (Івано-Франківськ) та Ігор Дуда (Тернопіль) обговорили актуальні питання, що стоять перед лемківськими громадами. Ухвалили провести 2-ий Всеукраїнський Конгрес лемків в Івано-Франківську.

2 вересня. Відкрита виставка графіки «Дзвони Лемківщини» скульптора івана Мердака в Тернопільському обласному художньому музеї.

Вересень. Голова Світової Федерації Лемків проф. д-р Іван Гвозда (США) перебував в Україні, зустрівся з лемківськими громадами Львова і Самбора. У Тернополі 22 вересня він відвідав виставку «Дзвони Лемківщини» І.Мердака в Художньому музеї. В світлиці «Лемківщини» відбулася зустріч гостя з головами районних Товариств та осередків, членами правління обласного та міського Товариств. Проф. Іван Гвозда (у супроводі проф. івана Щерби) також побував у Києві, де мав розмови з високими посадовими особами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України.

Жовтень. У Львові відбулася звітно-виборна конференція Товариства «Лемківщина». Головою на повторний термін обрано проф. Івана Щербу.

27 жовтня (неділя). Відкриття Пам'ятного знака з нагоди 50-річчя депортації в Бережанах. Пам'ятник освятили священики різних конфесій, в т.ч. о.Анатолій Дуда з Монастириська. Перед бережанцями виступали гості Олександр Венгринович (Тернопіль), Степан Криницький (Івано-Франківськ), Іван Красовський (Львів), новопризначений голова районної державної адміністрації Іван Синишин. У приміщенні кінотеатру відбувся концерт.

24 листопада. З ініціативи голови Збаразького районного Товариства «Лемківщина» Ольги Остапенко в селі Грицівці відбулося відзначення 50-річчя депортації. Переселенці з Лемківщини, Надсяння і Холмщини відбули Службу Божу в церкві, в клубі поділилися спогадами. Виступали гості з Тернополя. Діти підготували концерт.

8 грудня. У Львові відбулося засідання колегії Товариства «Лемківщина» в Україні, на якому обговорено та затверджено план заходів на 1997 рік. Зокрема:

1. II Всеукраїнська конференція Товариства «Лемківщина» в Івано-Франківську (7-8 червня).
2. Участь у Фестивалі української культури в Свиднику (Словаччина).
3. Лемківська «Ватра-97» у Ждині (Польща). 18-20 липня.
4. Всеукраїнський «Кермеш-97» у Бориславі на Львівщині (серпень).
5. II Конгрес Світової Федерації Лемків у Києві або Львові (25-27 вересня).

22 грудня. Розширене засідання правління обласного Товариства «Лемківщина» в Тернополі. Присутні голови районних Товариств та осередків, члени правління. Запрошений голова обласного Товариства «Холмщина» Євген Контролевич. З інформацією про проведену роботу та важливі події за 2-ге півріччя 1996 року виступив Олександр Венгринович. Обговорено заплановані заходи на наступний рік і пов'язані з ними проблеми.

Проходить час — та не минає туга...

В історії Команчі 5 травня 1946 р. чорна дата — депортація жителів села з рідної прадідівської землі, яка проводилась по-варварськи польською владою під керівництвом більшовицької Москви.

Село Команча Сяноцького повіту розташоване на сході Лемківщини на річці Ослава за п'ять кілометрів від кордону з колишньою Чехо-Словаччиною, а тепер Словаччиною.

У селі було понад 200 будинків, в яких жили біля 10 польських і 10 єврейських родин. Були також півдесятка родин осілих циган, які мали власні хати, а решта — українські родини. Жили усі дружно, в злагоді.

Команча було своєрідним адміністративним центром — зборовою гміною, до якої входило дванадцять навколишніх сіл-Явірник, Репідь, Щавне, Туринське, Прелуки, Душатин, Чистогорб, Вислік, Миків, Ославиця, Радошиці, Довжиця.

Як в адміністративному центрі, в Команчі знаходилися зборова гміна, поліція, центр споживчої кооперації, пошта, приватний медичний заклад.

В Команчі була також залізнична станція, через яку проїзджали поїзди на Чехо-Словаччину, працювали два лісопильні заводи, продукція яких вагонами відправлялась до Англії та інші держави.

Важливе значення для села мало те, що тут знаходилося до десяти будинків відпочинку і частина селян була зайнята обслуговуванням відпочиваючих і мала можливість збувати для них свою продукцію.

Окрасою нашого села вважався жіночий монастир, черниці якого, крім релігійно-господарської діяльності, займались і лікувальною практикою. Одного разу батьки мене водили туди на лікування.

Не добившись успіху, на допомогу полякам прибули польські легіонери з Франції. Без підтримки сусідніх сіл ЗУНР Команецька Республіка 2 січня 1919 року була розгромлена.

Польська влада жорстоко розправилась з керівниками і захисниками Команецької Республіки. Багато з них було засуджено польським судом до тюремного ув'язнення, яке відбували в польській тюрмі Осьвенцім, яка в Другу світову війну стала сумнозвісним фашистським концтабором. За участь у захисті Команецької Республіки було засуджено до позбавлення волі Притискача Василя та інших мешканців Команчі.

Сам Андрій Кирь, щоб уникнути покарання, був змушений нелегально емігрувати в Чехо-Словаччину.

Команчі на сьогодні не вдалося встановити.

Під час Другої світової війни і після неї Лемківщина була партизанським краєм Української Повстанської Армії, вояки якої героїчно боронили українську землю, український нарід від фашистських та більшовицьких загарбників. Незважаючи на те, що УПА не мала належного тилового забезпечення, а лише матеріальну і моральну підтримку місцевого лемківського населення, вона успішно перемагала польські урядові війська. В кількісному відношенні вони в десятки разів перевищували сотні УПА.

У навколишніх лісах Команчі і в сусідніх селах діяли сотні Хріна і Рена, які згодом, за рахунок поповнення місцевими молодими хлопцями, переросли в курені і були грізною

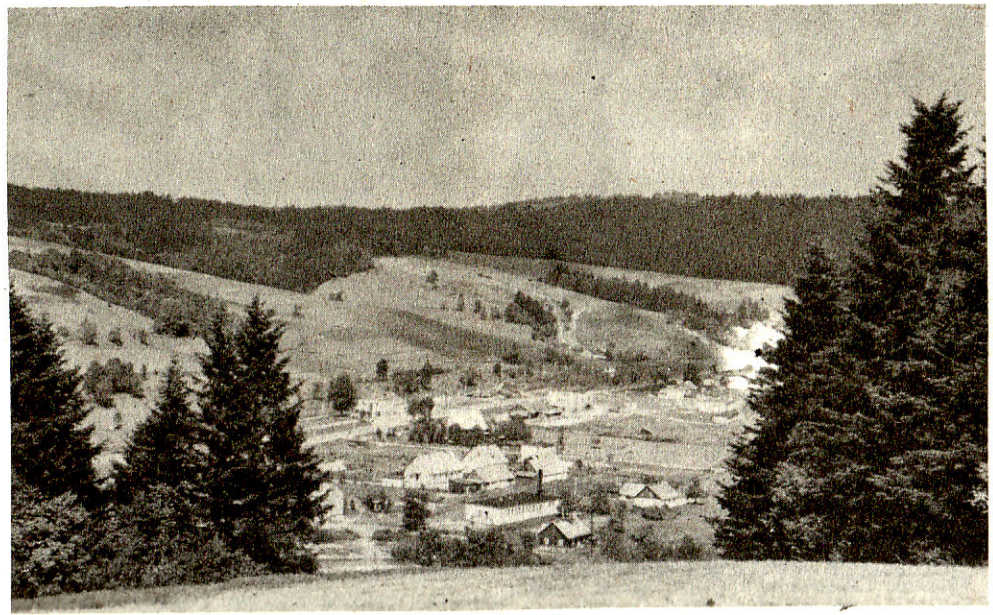

Остромири «Лемківщина в огні». Ці книжки мають велике пізнавальне і виховне значення, зокрема для молодих людей. У них декілька разів згадується село Команча. Однак, у «Записках українського повстанця в лісах Лемківщини» є дві неточності, що стосуються Команчі.

На залізничній станції в Команчі працював житель нашого села, який був завербований польською розвідкою. За це, як пише автор, його Службою Безпеки УПА було заарештовано і в лісі покарано двадцятьма п'ятьма шомполами і відпущено. Після цього він більше на поляків не працював, а навпаки, в деяких випадках співпрацював з розвідкою УПА.

Насправді його як зрадника, було повішено вояками УПА. Правда, тут не обійшлося без сільських сімейно-побутових інтриг, при нагоді була можливість звести особисті порахунки. Мені йшов восьмий рік і я пам'ятаю цей випадок, оскільки його знищили вночі у лісі, недалеко від нашої хати. На другий день мій батько з сусідськими чоловіками обговорювали цей випадок у хаті, вже тоді зрозумів, що когось позбавлено життя. А пізніше, коли став старшим, мій здогад підтвердився розповідями старших односельців.

Його прізвище та ім'я мені відомі, але через етичні мотиви до його родини, яка ще можливо десь живе, я їх не називаю.

Друга неточність така. При нападі Війська Польського на наше село було спалено приходство сільського священика, отця Венгриновича та його сина Олега було вбито. Тіло священика від вогню спаленої стайні з худобою сильно обгоріло. А дальше пишеться, що польські військові «в'язали шнурами дітей і живих жбурляли в полум'я».

крім релігійно-господарської діяльності, займались і лікувальною практикою. Одного разу батьки мене водили туди на лікування.

Село Команча, одне з наймальовничіших сіл Лемківщини, розташоване серед прекрасної карпатської природи, в якому жили добрі, щирі, доброзичливі, дружні, працьовиті люди. Але з впевненістю можна сказати, що на відміну від інших сіл, тут жили високосвідомі і організовані українці. Тут не було ніяких русофілів, москвофілів та їм подібних. Всі жителі вважали себе свідомими і гордими Українцями та сповідували греко-католицьку віру.

Підтвердженням цього є такі факти: в Команчі після Першої світової війни та розпаду Австро-Угорської імперії 4 листопада 1918 р. була проголошена Східно-Лемківська Команецька Республіка. Одним з її керівників був колишній фельдфебель, житель села Андрій Кирь.

У листопаді цього ж року було утворено український лемківський уряд-Сянокський Комісаріат Західно-Української Республіки (ЗУНР). Той уряд тимчасово перебував у Команчі, а потім його планувалося перенести до повітового міста Сянока.

Головою уряду був священик з сусіднього села Вислока Пантелеймон Шпилька. Андрій Кирь у тому уряді відав військовою обороною Команецької Республіки. Він багато зробив для здобуття зброї, завдяки розброєнню польської поліції. Він вимінював у Чехо-Словаччині зброю і патрони на худобу, яку селяни добровільно жертвували для потреб республіки.

Озброївшись таким чином, загін команецьких захисників кілька разів відбивав напад на село поляків, які через Сянок і Загір'я наступали на Команчу. Перший такий наступ було відбито в сусідньому селі Щавнім.

Поляки вирішили відомстити, спаливши його хату, але помилилися і пустили з вогнем обійстя рідного брата. Згодом йому вдалося виїхати з Команчі на Чехо-Словаччину і забрати свою сім'ю.

Під час Другої світової війни Андрій Кирь повернувся у рідне село. Після війни він знову був змушений, щоб уникнути депортації на Україну, емігрувати в Чехо-Словаччину, де і помер в 50-тих роках. Похований у місті Пряшеві.

Зрозуміло, що Команецька Республіка була примітивним державним утворенням і, не маючи підтримки ЗУНР та УНР була розгромлена польськими легіонерами. Але сам факт говорить, що в Команчі жили національно свідомі і високо-організовані патріоти-українці, які стали на захист національних інтересів. Багато молодих людей з нашого села брали активну участь при захисті Карпатської України від мадярських загарбників, проголошеної на Закарпатті 15 березня 1939 р.

Кількість жителів Команчі, які взяли участь у захисті Карпатської України, становить приблизно п'ятдесят чоловік. Серед них: Платко, Майкович Василь, Гаргай Григорій, Калимун Іван, Калимун Василь, Чурма Павло, Чурма Федір, Гаргай Степан, Гулич Павло, Калакевич Василь, Чура Василь, Сушко Михайло, Біга Василь, Кінь Василь.

При обороні Карпатської України потрапили у полон Біга Василь і Кінь Василь. Загинули геройською смертю Чурма Павло, Сушко Михайло, Чура Василь. На жаль, прізвища інших героїв оборони Карпатської України з силою і обороною для лемків від польських цивільних банд та урядових військ.

В Команчі знаходився штаб Війська Польського під командуванням генерала Моссора-московського ставленника, який замінив вбитого на Лемківщині воїнами УПА генерала Сверчевского.

В розпорядженні генерала Моссора були три повних дивізії. Крім цього до складу польського гарнізону в Команчі входили: шістдесят осіб Міліції Обивательської, двадцять п'ять осіб залізничної поліції, сотня Корпусу пограничників, двадцять п'ять совєтських енкаведистів, які виконували роль інструкторів, а також Служба Безпеки.

Незважаючи на великий польський гарнізон, сотнями Хріна і Рена на Команчу зроблений напад і його було розгромлено. Частина польського війська, загальною кількістю п'ятсот чоловік, рятуючись від загибелі, втекла до Чехо-Словаччини.

Молоді чоловіки з Команчі також були вояками УПА. Серед інших — військово-організаційний референт «Явір», «Вуйко», стрільці «Колодка», «Єлимак», який рятуючи дітей в сусідньому селі Прелуки загинув від розриву гранати. Були інші патріоти.

Зв'язковим нашого села з селами Явірником і Смільником був Сушко Микола. З Команчі геройською смертю загинули Сушко Петро, Калакевич Іван.

Трагічні та героїчні події на Лемківщині, описані колишніми вояками УПА Юрієм Борцем у книжці «У вирі боротьби» та Іваном Дмитриком у «Записках українського повстанця в лісах Лемківщини», а також у повісті письменниці Марії священика від вогню спаленої стайні з худобою сильно обгоріло. А дальше пишеться, що польські військові «в'язали шнурами дітей і живих жбурляли в полум'я».

Заради правди та істини останнього не було. Насправді в родині священика Венгриновича, я пам'ятаю, були малі діти дошкільного віку одного з його синів. Дітей польські військові не зачіпали.

Я це стверджую, оскільки після відходу польського війска з села, я разом з мамою був на приходстві священика і бачив вбитого і сильно обгорілого отця та його старшого сина, а дитячих обгорілих трупів не було. З цього питання я наводив довідки у багатьох людей з нашого села і ніхто факту знищення дітей з родини священика не підтвердив.

Я не хочу виправдовувати окремих польських шовіністів, які дуже і дуже багато завдали лиха цивільному населенню Лемківщини, особливо жінкам, дітям і людям похилого віку. Особисто я в цьому звинувачую фашизм і більшовизм. Це вони-комуністи і фашисти, винні перед народами Європи за всі біди і страхіття середини двадцятого століття.

Молоді хлопці з нашого села брали участь у війні в складі Української Дивізії «Галичина». У це військове з'єднання з Команчі самомобілізувалось шість хлопців. За станом здоров'я було зараховано в особовий склад дивізії тільки двох-Майковича Михайла і Сушка Андрія. Перший з них загинув у боях на українській землі.

Ця стаття присвячується лемкам-команчанцям, які боролись і загинули за волю і незалежність Соборної України. Вічна їм слава і вічна пам'ять!

ІВАН ГАРГАЙ, юрист.
м.Збараж Тернопільської обл.

На світлині: село Команча.

ЛЕМКІВСЬКЕ СЕЛО ЗАВАДКА РИМАНІВСЬКА

(Спогади дитинства)

Коли згадую своє дитинство, завжди думками повертаюсь у лемківське село Завадку Риманівську, де минули мої дитячі роки. Завадка Риманівська, з присілком Абрамів (Абрамове), була в цей час досить великим селом у колишньому Сяноцькому повіті, розташованому на віддалі 45 км від Сянока і 20 км від Риманова. Межувало воно з селами Тилява, Терстяна, Циргова.

Історичні дані вказують на те, що село розбудовувалось на початку XIV ст., а в 1487 р. згідно з привілеєм переведене з руського на «волоське» право.

Назва Завадка походить, правдоподібно, від слова «завада», перешкода. Бо й справді, село розміщене у видолинку річки Яселка і доступу до села заважають, з одного боку річка з потоками, з інших-високі гори Петрус і Циргова. Ще перед 1566 р. стояла в селі церква, в якій правив Вартоломей Ліско. Від поміщика Русовича згодом селяни купили ріллю і пасовище. В 1885 р. збудовано нову церкву Різдва Пресвятої Богородиці.

Згідно з земельнним кадастром 1778 р. (Йосифінська метрика) в селі нараховувалось 138 чомерів-господарств.

В 1928 р. побудовано в Завадці 4-клясову деревяну школу, а через два роки-мурований громадський будинок, в якому містилася читальня та кооперативна крамниця.

В 1928 р. парохію села Завадка Риманівська з присілком Абрамів та дочерною церквою в Кам'янці обняв мій батько о.Михайло Жеплинський.

В цей час звалились насильницькі впливи русифікації та полонізації на лемків та українських молодих священиків, які приходили на зміну Товариство Апостольської молитви. Для відновлення церкви запросив здібного маляра Булковського, який гарно розмалював церкву, надав їй українського колориту.

Велику увагу приділяв батько і молоді. А завадці дуже гордились тим, що в їхньому селі спільними зусиллями була побудована перша на Лемківщині «Рідна Школа». Юліян Тарнович у своїй «Ілюстрованій історії Лемківщини» писав: «На горішньому кінці села Риманівської Завадки (Риманівщина) у присілку Абрамова побудувало місцеве населення школу та домагалося приділення українських вчителів — одначе безуспішно. Тоді свідомі лемки запросили в порозумінні з Гуртком «Рідної Школи» в Сяноці рідних учителів. Перший рідношкільний учитель на Лемківщині, зокрема в Абрамовій був Петро Ікалович, що прийшов там учителювати в 1928 р. та протягом одного року навчав дітей... після нього навчав Володимир Кобів до 1920-30 р., відтак Петро Стирпак. Це заразом перша українська «Рідна Школа» на Лемківщині. (с.241).

Пригадується, як батько їздив в справі «Рідної Школи» до Сянока, Перемишля, а згодом зі Львова привіз Володимира Кобіва, який деякий час жив у нас. Він був не тільки добрим вчителем, але й здібним малярем. Перевагу віддавав акварелі.

Батько дуже любив дітей і часто після занять релігії (якої вчив у двох

Я став в обороні Петруся, запросив його до нас і ми стали друзями. Ми з братом дружили також з іншими дітьми, зокрема місцевого дяка Сеня, його синами Ярославом та Мар'яном.

Батько-виходець із села Вороблевичі, що на Дрогобиччині, добре розумів селянську дітвору. Багато із них були дуже здібними і для них наша хата була завжди відкритою. По кілька разів прочитав парохіяльну і нашу особисту бібліотеку здібний юнак і книголюб Фецьо Кухта. Молодих хлопців Івана Шафрана та Івана Балутянського батько направив учитися в дяківську школу. Після закінчення, хлопці активно допомагали не тільки в церкві, але й робили велику справу в національному відродженні рідного села, працюючи в «Просвіті».

Згадуються статечні господарі Швягло, Челак, Шмайдей, церковні провізори Грозьо, Хом'як, Балутянський. Майстерно управляв дзвонами зі своїми синами паламар Ящак. Голос лунав із дзвінниці завадчанської церкви чудовими мелодіями і розносився далеко по горах Лемківщини.

Були в селі і свої народні музики. Серед них перед вів Григорій Кіт, який віртуозно володів скрипкою. Йому допомагали брати, з яких один грав на другій скрипці, другий на басолі (невеликий лемківський контрабас), а третій на бубні. Таким чином родина Котів складала троїсту музику, яка звучала немов селянська народна оркестра. Та капела

До шлюбу їхали молоді вже з двома музиками, які грали поперемінно, а деколи й разом.

В будинку плебанії (на попівстві) була велика кухня з цементною долівкою. Батько дуже любив народні традиції. Весільна громада, яка приїздила з молодятами до шлюбу кількома фірами, завжди заїжджала на плебанію, де під дві капелі музикантів танцювати можна було досхочу. Я завжди любувався такою подією.

Батько збирав фольклор, організовував фотографування лемків та їх обрядів. Деякі із зібраних матеріалів були згодом використані в наукових роботах та виданнях Івана Бугери «Українстке весілля на Лемківщині» (Львів, 1936) та Юліяна Тарновича «Матеріальна культура Лемківщини» (Краків, 1941). І.Бугера у вказаній роботі під опублікованою світлиною «Весілля на Лемківщині» (с.21) пише: «На ілюстрації бачимо 4 весільних дружбів з топірцями і заквітчаними капелюхами, молодицю з молодим та своїми 4 дружками, з вінками із барвінку й квітів на голові, невісти в широких фацеликах, по середині стоїть староста і сидить Впр. о.Михайло Жеплинський, місцевий парох, у долі «коровай». Це дуже цінна і гарна світлина».

Після шлюбу в церкві весільний хоровод сідав на фіри і під звуки маршу та співів від'їздив. Лемки дуже любили коней, які прикрашали різнокольоровими барвистими стрічками, вплетеними в гриви. Кінська збруя (вуздечки, хомонти) виблискувала начищеними мідними бляшками та пряжками. Батоги були теж прикрашені кольоровими китицями. Тому весільна кавалькада

мій батько о.Михайло Жеплинський.

В цей час звалились насильницькі впливи русифікації та полонізації на лемків та українських молодих священиків, які приходили на зміну старій генерації. На них випадала надзвичайно відповідальна місія збрегти недоторканою не тільки греко-католицьку віру, але і українську культуру та гідність лемків, як цінну самобутню гілку українського народу.

Мій батько був не тільки ревним та побожним священиком, але й здібним організатором, правдивим українським патріотом.

Прибувши на нову парохію, він активно взявся за зміцнення віри своїх парохіян, згуртував і очолив дочерню церквою в Кам'янці, бояв тільки добрим вчителем, але й здібним малярем. Перевагу віддавав акварелі.

Батько дуже любив дітей і часто після занять релігії (якої вчив у двох школах) приводив до нас додому убогих і голодних дітей та просив мамцю їх нагодувати. Серед них виділявся русявий Петрусь Кобеля.

Пам'ятаю: якось я вибіг у вишневий садок, що простягався за хатою край дороги і побачив, як на дорозі діти знущаються над русявим хлопчиком мойого віку, обзиваючи його словами:

... «Петрусь Кобеля з'їв теля,
І паця, і гача, і печену вош,
І ще не мав дост...»

басолі (невеликий лемківський контрабас), а третій на бубні. Таким чином родина Котів складала троїсту музику, яка звучала немов селянська народна оркестра. Та капеля користувалась великим авторитетом. Їх запрошували грати на весіллях не тільки в Завадці, Кам'янці чи Абрамові, але й в інші села.

За традицією лемківське весілля починалося окремо в молодої і окремо в молодого. Отож потрібні були ще одні музики. Тому Котів замовляли ще задовго до початку весілля. Другими були троїсті музики циган Гучків, які жили недалеко і теж користувалися популярністю.

Кінська збруя (вуздечки, хомонти) виблискувала начищеними мідними бляшками та пряжками. Батоги були теж прикрашені кольоровими китицями. Тому весільна кавалькада виглядала дуже привабливо, розкішно, величаво.

БОГДАН ЖЕПЛИНСЬКИЙ,
член Товариства «Лемківщина», голова Об'єднання кобзарів, бандуристів та лірників Львівщини.

ЛЕМКІВСЬКІ СПІВАНКИ

Ой чом-же мене мамцю в школу посилате,
Гей з мене нич не буде, дармо накладате.
З мене князь не буде, ани жаден пастир,
Гей то бим на дівчата од олтаря патрил.
Ой не так од олтаря, але з казальниці,
Ой то бим ся залюбив во всякій дівиці.

***

Марисю тетина,
Ми собі родина,
Ани ти, ани я
Не маме фраїра. (2р.)
Пізнати, пізнати,
Котрий хлоп женатий,
Бо має капелюш
Як горнец щербатий. (2р.)
Як єм ся сповідав,
Так мі ксьондз повідав:
Як не маш фраїрки,
Жебис сой поглядав. (2 р.)

***

Боже, Боже! Нич не маме,
Лем на себе позерами.
Ліпши наши два позори.
Як дачиї штири воли.
Боже, Боже, як то шувні,
Як си приде шугай ку мні,
Як си стане при постели,
Так ся серце розвеселит.

***

Гей Боже, мій Боже,
Яка ж я нещасна,
Гей же моя звіздочка
На небі загасла.
Єдна мі загасла,
Друга засвітила,
Ачей даст мі Пан-Бог,
Гей, же буду щаслива.

***

Косит заяц траву,
Мишка заграбує.
Комар носит на купку,
Мушка придоптує.
Комар мушку зачип'ят,
Рад-би ся женити,
Овад скірні обуват,
Рад-би дружбом бити.
А совята-небожата
По світлици-цуп, цуп,
А совиска-небожиска
Очисками-луп, луп.
А совята-небожата
Пішли танцювати,
А совиска-небожиска
Пішли прібувати.
Як ся сови напили,
То комара забили.
Комар лежит в коморі,
Братя плачут надворі.
Цить, братя, не плачте;
Комар нам ожиє,
Легке його забитя,
Легке його житя.

***

Кед кральова сова
Весіля справляла,
Зозуля-сестричка
Раду додавала.
Два когути — братя
Жито молотили,
А дві качки — сестри
До млина носили.
Баран жито меле,
Уця мірки бере,
Уця муку сіє,
Баран ся з ней сміє.
Павук воду носит,
Муха тісто місит,
Оса прилетіла
Тісто посолила.
Гусак на то сичит,
Хліб до пеца смичит
А кіт ся примикат,
Хліб з пеца вимикат.
Заяц прилітат
З велькима дарами,
З горохом і бобами,
З велькима крупами.

Зібрав і подав
МИХАЙЛО ЦУПРИК
з Одрехови.

АННА СМИЙ

ЦВІТ ПАПОРОТІ

Повідают: цвіт папороті, цвіт папороті!... Хто його видів, жеби так повідати? Цвіт папороті... яки то перши люде тото зауважили, жеби так одважитися повісти, же в ніч на Ивана квитне папоротник. Якиси тоти люди дивни. Не знают, не віділи, єст тому непевни, а повторяют из поколіня в поколіня, передают тото єдни другим, як би так направду мусіло бити.

Так си шли двоє дівчат стежочком в лісі и ся барз тим заклопотали. Тота новина, так барз їх вразила, же юш якис час о тим думают и бесідуют, а нич на то повісти не можут. Од того їх бере зліст на людий и на їх бесіду. Юш зо вшитких боків підберали ся до той теми, може би хоц з котрисого боку дашто вияснити, але де там,.. всядиль лем чуєш — нихто не може повісти докладні.

— То чого повідате, коли не знате докладні?

— Та як не повідати, вшитки повідают, то ся и повідат. Сумліні, же якиси глупства.

Тих двоє дівчат, то сут Анця и Марися. Они так си идут лісовом стежечком без Магуру и так ся тим клопотят, же не можут штоси стосовного з того вивідати.

А чого би ся їм тим не гризти? Идут си таким весняним теплим дньом, сонечко добрі нагріло ліс, а на розкішних буках и дубах співают їм пташата... хочеш не хочеш, а мусиш ся чимси загризти. Та як они, то што юш повідати, клопіт мают «великий», то повічте: што ся ищи остає робити? копичку плахітку и аж так зобрався ити домів з коровом. Дівчата разом зо своїма коровами зогнали його корову на дорогу и погнали отари дорогом домів. Корови си ишли поважні домів, а дівчата зачали свою бесіду. Зачали свою тему ищи здалека, жеби ся о ничім не довідав. Жартували, сміялися, єдна другі підмигували. Помало дишли и до папортника. Дід Гаврил спершу собі якису таку міну зробив, же аджек глупи би міг ся довідати, же він перший раз о тим чує. За якиси час, як они зас якоси звернули на то бесіду, то він зачав оповідати і так довго о тім радив, же они нич не могли з того зрозуміти. Закінчив так, же дівчата били змушени визнати: він тиж о тім нич не знат и тота бесіда ист надармо.

-Т-а-ак,- повіла Марися, -єдно єст ясно, же про цвіт папороті нихто нич повісти не може.

Певні же їм било би вигідніше, якби повідали про цвіт вишні, про цвіт калини, могли би повідати и цвіт коприви. Їм не о то розходилося, ту ишло же мрії вшитки ся здійснят. О-о-о! О што їм ишло. То си лем подумати што хочеш. Што лем хочеш, то вшитко в тій хвилі, будеш мати. Вшитко!...

— Але юш тоти люде! Нигде з нима кінців не виведеш.

— Што си лем задумаш, забажаш,.. враз ся ти тото сповнит.

Може ся би и сповнило, якби тото докладні хтоси оповів, а то што-лем руками розводят: не знам, не чув...

А яки били мрії и бажання. Кілько не кожна папороть квитне. Але юш тоти люди, най Бог заварує їх слухати. Перше набесідуют, набесідуют, а потім нич не знают.

Правда, же не все ся о тім бесідувало. Били дні, же за роботом не било часу на розмови и обі ся мало коли виділи, але як юш барз чогоси треба било, то не било го де достати. Зараз їм на думку приходив цвіт папороті. Товди юш летіла єдна до другой и оповідала, який ма клопіт, а што робити не знат.

То так пришла тепер Марися до Анці и повідат: юш знат, же папорогик квитне лєм раз на рік и лем в ніч на Ивана.

— Слава Богу, же хоц не на Йордань,- зіронізувала Анця. Радіст мі велика, в ніч,.. та хоц би в ден, а то в ніч. А вночи, то коли? Ніч велика. било весело и так тепло, же сам дід Гаврил зняв валєнки и тішився же му буде в ноги тепло. Йой, Боже, што то значит весна.

Што повідати, дашто їм ишло и на руку. Ищи ся тим дуже гризти не треба било, бо до Ивана-Купала било ищи далеко, де-є ищи тото літо?

Они ся обі дорадили же підут си ліса поглядати поляну, де найбільше росне папоротник. Хто повіст, котра папороть квитне? Та бо нихто. То сісти коло якисой єдной и чекати же саме она ти зацвите, то єст непевні. Може якраз она и квитне лем раз на сто років. А юш як си сядеш коло цілой галявини, то котриса мусит зацвисти. Било тепер найважніше найти коренастий и густий папоротник. От такой думки била надія, же з того штоси буде.

Ця світлина зроблена 15 серпня 1935р. в Закопаному, де виступав лемківський хор із м.Криниці

Кому відома доля учасників цього хору, просимо повідомити редакцію «Дзвонів Лемківщини».

розкішних буках и дубах співают їм пташата... хочеш не хочеш, а мусиш ся чимси загризти. Та як они, то што юш повідати, клопіт мают «великий», то повічте: што ся ищи остає робити? Та хоч чимси ся треба загризти. То юш тепер є чим — цвітом папороті.

А чом би й ні? Хто їм о то заборонит? Они юш вшитко на світі знают. Остався ищи — цвіт папороті. Єст ищи тото, што ся їм остало вибадати. Але вшитко било би байка, єдно їх брала зліст, чого люди радят, а певні нич повісти не можут.

Сами они о тім перший раз почули от діда-байкаря, як пасли корови. Што то бив за чловек, яки юш він знав оповідки! Радив о різних чудах. Знав таке, же може и сам цар Саламон о тім не чув. Яки приповідки, байки, што би ся го не звідав, зараз ти о тім оповів. Діти го так любили, же де ся дід Гаврил появив, они за ним зараз летіли гурбом, жеби їм оповів якису байку.

Анця з Мариськом думали-думали и дишли до такой думки, же ту їм поможе дід Гаврил. Хто-хто, а дід Гаврил мусит знати, де и як квитне папоротник.

Жеби повісти, же їх цвіт папороті інтересував, то било не так. Сам цвіт папороті для них не бил вальорний, а же вшитко ся збуде, — то юш тото їх барз інтересувало. Тото не ишло їм з голови и барз ся їм подабало.

Нашовся такий ден, же треба му било пасти корову. Він си згартав на луці сіно, а они му пильнували корову. Деси било коло обіду, дід Гаврил кінчив свою роботу. Він поскладав вила, граблі, сховав си під забажаш,.. враз ся ти тото сповнит.

Може ся би и сповнило, якби тото докладні хтоси оповів, а то што-лем руками розводят: не знам, не чув...

А яки били мрії и бажання. Кілько юш їх било. Ци за ден би перерахував. Єдне жеби мати новий кабатик. То жеби мати такі горсетик, як бив в той панянки в Горлицьох. Або жебиси тебетівку купити, найладнішу, — а билоби ищи ліпше жеби дві, найладніши на ці-і-лий світ. Може би купив дві або три. Червену, білу, ружову. А ищи старши дівчата повідают, же можна си загадати, — як би тото повісти,.. же можна загадати, же би кіски виросли, та таки довги, аж по землю. А юш груби, як прайники,.. ні, як два прайники, бо як єден прайник то такой єден, а то жеби обі таки били. Ото била би юш радіст, вшитки би ся на тя люди озерали. Яки бим си до них басанунки лем купив? Зелени, біли, бурачкови. А потім піти ся вчити, лем де захочеш — на учителя, на адуката, на дохторя, на што лем ся ти сподабат.

— Йой, того юш ся найбільше хтіло. Вчитися там, де лем захочеш. Правда, бесідували ищи и о хлопцях. Лем якого си сподабаш, в ту хвилю буде твій. Што до Марисі и Анці, то з-за хлопців они би в ночи по цвіт папороті не ишли. Што до других мрій, то таки чуда они барз хтіли мати.

Лем цвіт папороті. Якби то його якисим чудом мати. Де його достати? Єдни повідают, же квитне раз на рик, други-же раз на два роки, треті-же раз на десят років. Нарешті, же то и лем в ніч на Івана.

— Слава Богу, же хоц не на Йордань,- зіронізувала Анця. Радіст мі велика, в ніч,.. та хоц би в ден, а то в ніч. А вночи, то коли? Ніч велика. Што цілу ніч сідити и чекати манни з неба, бо може зацвите?..

— Ні, повіла Марися, — рівно о півночи.

— Што, што? Же би то фрас яв з тима глупима людми. Видиш, што придумали?! О-о-о дванадцеті! Жеби юш нихто ся неодважив.

— Так мі о тим баба казали, бо и колиси о тим повідали.

— Ти знаш што, Марись, то треба межи людми о тім докладніше визнати. То не штука ходити, хто знат за чим и кадиль. Треба вшитко докладні вибадати и товди знати з чого зачинати. Бо в кінци ся вияснит, же то вшитко не так. Сама си подумай-дванадцета година, — юш не могли ничого ліпшого придумати. Такам зла, як двадцет дяблів!

Дуже їх тото засмутило, але гризота їх довго не мучила. Село било розбудоване під самим лісом, а сами в тім лісі майже виросли, темноти ся не бояли. Страху аж такого тіж не мали, але ту ишла мова о дванадцету годину и о якисих тайнах, а тото било нове и настрожувало.

Але все в таких випадках є якиса одрада. Весна. Тота пора року має свої принади и не даст ся надовго засмутити. Надоокола вшитко як в раю: квитне, пахне, співат. Пташки юш так співали, што в ніч, то и в ден, без устану. Так в лісі вшитко пахло, же в кожнім куточку села розносився медовий запах ароматів ліса, як юш цілой галявини, то котриса мусит зацвисти. Било тепер найважніше найти коренастий и густий папоротник. От такой думки била надія, же з того штоси буде.

Так си подумали, же посеред тижня не є што ити, бо все єст роботи аж задуже, але в неділю-то юш підут.

В неділю зраня, як все, пішли до церкви. По полудню, як юш бив час, то зобралися жеби піти до ліса. Як ишли до ліса, то никому нич не повідали, аби нихто о тім не зна. Вишли си тихо зо двору и поза садом пішли до ліса. Як входили в перши крячки, то зауважили зграйку дівчат. Они сідили на лавочці біля рогатки.

— Анцю, Марись, — почулося пару голосів, — де идете? Ходте до нас, будеме співати.

— Якраз идеме до вас, — схитрила Марися.

— Ходте, ходте, бо ми юш оддавна чекаме на нас.

— Же зме їх не зауважили, — повіла Анця,-то бисме ся якоси од них скрили. Што зробити, мусиме ити.

— А што зробиме, — повіла Марися, — правду їм не повіш. А хоц би и повів, то они би не повірили.

— Якоси ся пізніше на пару годин од них одорвеме, — тихо повіла Анця.

— Ходте, ходте, скорше, бо ся нам зоцво за вами, — защебетала Євка.

— Забава буде аж на вечер, — весело повіла Стефка, — то ся до того часу дост наспіваме.

(Далі буде).

«Дзвони Лемківщини» — часопис крайового Товариства «Лемківщина» в Україні

Наша адреса: м. Тернопіль, бульвар Т. Шевченка, 21. Телефон 2-42-44.
Замовлення №420 Тираж 1000
Обсяг 1 друк. арк. Друк офсетний.
Орендне підприємство видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», м. Тернопіль, вул. Живова, 11

Редактор Петро СОРОКА

Редакційна колегія:
заступник редактора Ігор ДУДА, відповідальний секретар Парасковія ТРАЧ, Михайло БЕНЧ, Ярослава БЕРЕЖНЮК, Марія БУРДЯК (Чортків), Олександр ВЕНГРИНОВИЧ, Стефанія ПАНЦЬО, Володимир СТУПІНСЬКИЙ, Ілля ЧУЛИК (Львів), Анатолій ЯДЛОВСЬКИЙ (Івано-Франківськ).

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з позицією редакційної колегії.

www.lemko.org
2010.07.23 14:33:47
+03'00'